

Indberetninger om realeksamen og dermed beslægtede eksamensformer

Af THELMA JEXLEV

Eksamensindberetninger til Undervisningsministeriet er skolehistoriske kilder, der hidtil kun har været benyttet i beskedent omfang. *Thelma Jexlev*, der er arkivar ved Rigsarkivet, giver her en indføring i materialet.

Med Folketingets vedtagelse 26. juni 1975 af en ny skolelov¹ blev realeksamens skæbne beseglet. Dermed afsagdes den endelige dødsdom over en skoleform, som fik sit egentlige gennembrud, da den kgl. anordning af 30. august 1881 samlede de eksisterende adgangseksaminer til det, der dengang var mellemuddannelser: farmaci, forstkandidateksamen, dansk juridisk eksamen, polyteknik m. v. i een Alm. Forberedelseksamen. Denne eksamens muligheder medførte et stigende antal realskoler, og dens begrænsninger øgede den igangværende skoledebat, som imidlertid fortsatte århundredet ud uden væsentlige resultater. Det politiske klima i provisorietiden var næppe heller gunstigt for reformer, derfor kom det tidsmæssige sammenfald af systemskiftet i Danmark og den norske middelskolelov til at spille en rolle. Allerede 1902 blev der fremsat lovforslag i rigsdagen, og trods meget divergerende meninger hos skolefolk om hvilke alderstrin eksaminerne burde placeres på, kunne Loven om højere Almenskoler underskrives 24. april 1903.²

Loven betød en revolution af hele det højere undervisningsvæsen ved på den ene side at indføre en bredere, alment dannende undervisning og på den anden side at gennemføre det mest integrerede eksamenssystem, vi nogensinde har haft. Med indførelsen af *mellemkoleeksamen*, *realeksamen* og *pigeskoleeksamen* var loven svar på de krav, som fremsynede skolefolk og pædagogisk interesserede embedsmænd og politikere gennem et halvt århundrede havde stillet for at nå frem til en skolereform med en mere dybtgående og alsidig undervisning end almueskolens og med større hensyntagen til det praktiske livs krav end studentereksamen samt med et kortere skoleforløb end denne. Ikke mindst mellemkole- og realeksamens muligheder for at indplacere såvel i folkeskolerne som realskolerne og gymnasieskolerne bidrog

til skoleformens stadigt voksende betydning frem til midten af dette århundrede. Lige så lidt som et samfunds struktur er statisk, bør dets undervisningssystemer være det, og som en naturlig følge oplever vi nu at se hele det danske uddannelsessystem i støbeskeen. Skolen har igen været til debat på flere planer, og dette har bl. a. medført en glædelig, voksende interesse for skolehistorie og en stærkt intensiveret forskning på området.

Den forskningsaktivitet, der hidtil har været sat ind på at undersøge den mellemste eksamensskoles indre struktur og samfundsmæssige funktioner, er dog ret begrænset. Men netop det, at denne skoleform i løbet af få år vil være *historie* kan måske øge interessen for at undersøge dens placering i uddannelsessystemet.

En del punktundersøgelser og skoledebat er gennem årene publiceret i Den danske Realskole³, og en række statistiske oplysninger kan naturligvis findes i de officielle publikationer fra Statistisk Bureau, senere Departement og nu Danmarks Statistik. Disse tal vil kunne bruges som »rammetal« eller som udgangspunkt for videregående undersøgelser; men ønsker man mere differentierede tal, er det som regel nødvendigt at gå til kildematerialet. Man kunne f. ex. tænke sig undersøgelser af, hvorledes »realskolesystemet« fungerede i de fire skoleformer, hvor det fandtes:

1. gymnasiernes mellem-skole- og realafdeling
2. de alm. kommuneskole- mellem-skole- og realafdeling
3. de kommunale og private mellem- og realskoler
4. de private realskoler (de »gamle realskoler«), der videreførte traditionerne fra forrige århundrede med en 4 klasset skole afsluttet med Alm. Forberedelseseksamen.

Sammenligninger af realeksamen på den ene side og alm. forberedelseseksamen og pigeskoleeksamen på den anden side ville også være relevante. Analyser af mellem-skoleeksamens placering, dels som mellemstation til realeksamen eller gymnasiet, dels som afslutning på et skoleforløb – uden dog at være rettighedsgivende, rummer også interessante aspekter.

Men ligegyldigt hvad man ønsker at undersøge, er det væsentligt, at man som grundstamme har adgang til et stort og helst ensartet materiale. Skal man benytte utrykt kildemateriale, er det vigtigt, om

der findes lange, lettilgængelige rækker, for at man kan afveje, om den arbejdskraft, som skal sættes ind på opgavens løsning, står i et rimeligt forhold til de resultater, der kan forventes.

Jeg skal i det følgende gøre lidt nærmere rede for en sådan arkivalierække, som efter min mening kan anvendes som basismateriale for forskellige undersøgelser fra omfattende projekter, der involverer EDB-behandling, over speciale- og liniefagsopgaver til amatørskolehistorikeres enkeltundersøgelser.

De fra Undervisningsministeriet til Rigsarkivet afleverede »Indberetninger om eksamens udfald« omfatter følgende eksaminer: Studentereksamen⁴, realeksamen, mellemskoleeksamen, alm. forberedelseksamen og pigeskoleeksamen samt for de nyere årganges vedkommende prøver fra Forsvarets Civilundervisning, teknisk forberedelseksamen og de statskontrollerede prøver efter 9. og 10. klasse. For samtlige eksamensindberetninger gælder, at de følger samme skematiske opstilling uændret gennem mere end 50 år. Skemaernes størrelse varierer, og m. h. t. karakterer har nye karakterskalaer naturligvis medført ændringer, men da selve karaktererne næppe kan påregne større interesse, spiller dette ingen rolle, mens skemaernes ensartethed iøvrigt gør dem yderst velegnede til opbygning af EDB-programmer. Skemaerne oplyser: 1) elevernes navne, 2) fødselsdag, -år og sted, 3) faderens stilling, 4) tidspunkt og klassetrin for optagelse i den dimitterende skole, 5) års- og eksamenskarakterer (både lærerens og censors), 6) endelig findes en rubrik for bemærkninger, den er dog sjældent benyttet. Indberetningerne er en nøjagtig kopi af eksamensprotokollerne, for hvis førelse anordningen af 17. januar 1891 fortsat er gældende.

Rækkerne af afleverede indberetninger begynder almindeligvis med årgang 1920, men fuldstændigheden varierer fra række til række. Det mest komplette materiale gælder *realeksamen*. 1920 kan rummes i en enkelt arkivpakke, og det samme gælder 1921. I disse to årgange er gymnasieskoler og andre skoler ordnet i een alfabetisk række inden for de to områder: 1) København og Frederiksberg og 2) Øvrige land. I 1920 omfatter område 1 33 skoler, hvoraf 9 er gymnasier⁵, mens gruppe 2 omfatter 149 skoler, deraf 22 gymnasier. I alt havde 164 skoler uden gymnasium dimissionsret for mellemskole- og realeksamen, deraf 83 kommunale. 151 skoler af 164 mulige giver en høj dæknings-

procent; når der kun findes indberetninger fra 31 gymnasier af 52 mulige, hænger det sikkert sammen med, at en del gymnasier ikke hvert år havde tilstrækkelig mange elever til en realklasse, ligesom særlige forhold kan have gjort sig gældende i begyndelsen af 1920'erne som følge af, at en del skoler i 1919 blev overtaget af stat og kommune. I 1921 bestod mere end 2500 elever realeksamen, deraf 6 privatister, mens kun lidt over halvdelen af de næsten 1200, som bestod alm. forberedelseseksamen var dimitteret fra de 52 eksamensberettigede skoler. I 1920 og 1921 findes – uden at det er angivet på pakkerne – et læg med indberetninger fra de 9 skoler, der afholdt pigeskoleeksamen; den forekom kun i Storkøbenhavn og blev i 1921 bestået af 69 elever.⁶ De følgende årgange frem til 1936 består normalt af to pakker, gymnasieskolerne er nu skilt ud som en særlig gruppe, og de øvrige er inddelt i Jylland, Øerne og København-Frederiksberg; i regelen findes tillige et læg med pigeskoleeksamen. En gennemgang af årgang 1930 viste, at der var forsvundet 7 skoler i Kbh.-Fr.berg siden 1920, men til gengæld var der kommet 19 nye til.⁷ For øerne opvejes 5 forsvundne skoler af 5 nye; for Jylland blev kontrollen begrænset til stikprøver, og det samme gjaldt gymnasieskolerne; disse havde dog en klar stigning, dels i antallet af skoler, dels i antallet af elever. I 1920'erne var der sjældent mere end en enkelt realklasse pr. skole – det er enestående, at Forchhammersvej skole 1920 havde 5 realklasser – medens mange skoler i 1930 havde to realklasser. Pigeskoleeksamen mangler for 1930 og 1931, og i 1932 findes der kun indberetninger for 5 af skolerne fra 1920.⁸ Realeksamensindberetningerne for 1937–38 synes tabt, og for 1939 findes kun indberetninger fra gymnasieskoler. Yderligere mangler årgangene 1942 og 1947, men derefter bør materialet være fuldstændigt. Der sker en gradvis forøgelse af det, i 1940'erne er der 4 pakker pr. år, 1949–53 5 pakker, 1954–55 6 pakker o.s.v., i 1960 når man op på 10 pakker og sidste »normale« årgang 1968 har 17 pakker. I 1963 er gymnasieskolerne ikke udskilt, men i 1964 ligger de igen forrest, derpå følger skolerne zonevis, fra 1965 med tilføjede skolenumre. Fra 1969 ligger realeksamen og 9.-10. klasse prøver samlet skolevis, mens de første årgange 9. og 10. klasse prøver skal søges i særskilte pakker. Den ændring af skolenumrene, der var en følge af kommunalreformen, kunne først gennemføres fra 1971.

For *mellemskoleeksamen* er billedet lidt anderledes, idet årgangene 1920–23 kun gælder gymnasieskolerne, derefter kommer de private

mellem- og realskoler med, men først fra 1938 de almindelige kommuneskoler. Fra 1927–38 er der 4 pakker årligt, 1939 mangler helt, og derefter vokser materialet støt, fra 6 pakker i 1940 til 15 i 1962, det sidste år, der blev afholdt mellemskoleeksamen.⁹

For den *almindelige forberedelseksamen* – også kaldet præliminærexamen – var udviklingen svingende. Frem til omkring 1930 var linien nok oftest nedadgående, og en pakke indberetninger – de findes tilbage til ministeriets oprettelse 1916 – omfatter fra to til 5 år. 1937–38 og 1940 mangler, derefter findes en pakke årligt indtil slutåret 1962.¹⁰

Ud fra rækkerne af indberetninger kan man undersøge udviklingen i mellemkrigstiden, de ofte vanskelige forhold under 2. verdenskrig og den eksplosionsagtige udvikling inden for uddannelsessektoren i 1950'erne og 1960'erne, der resulterede i en helt ændret skolestruktur. En del supplerende materiale kan findes i Københavns Stadsarkiv og i landsarkiverne.¹¹ I Rigsarkivet kan man supplere med ministeriets journalsager og undervisningsinspektørernes arkiver. Foruden eksamensindberetningerne findes der rækker af time- og fagfordelingsplaner, skoleplaner, læseplaner og eksamensindmeldelser, men bortset fra statsgymnasiernes time- og fagfordelingsplaner er der ikke tale om ubrudte rækker, men kun visse årgange.

Det må konstateres med beklagelse, at man ikke har samme lette adgang til materiale fra de årgange, der umiddelbart kunne belyse 1903-lovens virkninger. Cultusministeriets arkiv rummer naturligvis et stort materiale, men det skal ledes frem ved hjælp af journalerne. Både i Stadsarkivet og i Landsarkivet for Sjælland m. v. findes enkelte rækker eksamensprotokoller, der starter med de første årgange mellemskoleeksamen og realeksamen 1907 og 1908. I Stadsarkivet findes f. eks. eksamensprotokoller fra Forchhammersvejs Skole 1907–37 og 1910–37 (da skolen blev nedlagt) og for mellemskoleeksamen fra De forenede Kirkeskoler 1910–40; i landsarkivet kan nævnes protokollerne fra Maribo private Realskole henholdsvis 1907–62 og 1908–66 og tilsvarende fra Roskilde Pigeskole af 1855 for 1907–45 og 1908–46. I øvrigt findes der begge steder et stort materiale til at supplere de eksisterende mellemskoleeksamensindberetninger.

Det ligger i sagens natur, at arkivregistraturer oftest må være summariske¹² og for ældre afleveringer tit må bygge på de undertiden ikke alt for nøjagtige pakkeskilte; jeg har derfor ønsket at give en lidt nærmere orientering i et kildemateriale, som kan være af betydning for de

kommende års skolehistoriske forskning. Det er omfattet af den alm. 50-års regel for adgangen til offentlige arkivalier; for det yngre materiale skal der indhentes adgangstilladelse hos undervisningsministeriet, ansøgning herom kan indgives gennem Rigsarkivet.

NOTER

1. Lov nr. 313 af 26. juni 1975 om folkeskolen. Realklasser og realeksamen nævnes ikke i loven, så sidste frist for afholdelse af realeksamen eller rettere for oprettelse af 1. realklasser må forventes kundgjort senere. — Alle her nævnte love, anordninger og bekendtgørelser findes i Lovtidende A.
2. Lov nr. 62 af 24. april 1903; Anordning nr. 107 af 26. maj 1904 om undervisning i mellemskolen og an. nr. 199 af 3. aug. 1906 om fordringerne vedr. mellemskoleeksamen; An. nr. 257 af 16. nov. 1906 om undervisning i realklassen og an. nr. 118 af 27. april 1907 om fordringerne vedr. realeksamen; Bekendtgørelse nr. 165 af 15. juli 1907 om fordringerne vedr. pigeskeleeksamen.
3. Medlemsblad for medlemmerne af Den danske Realskoleforening, som efter et par tilløb stiftedes i 1891.
4. Studentereksamen er her kun nævnt for fuldstændighedens skyld; der er i nærværende fremstilling iøvrigt helt set bort fra forhold vedrørende denne eksamen.
5. Øregårds Gymnasium ligger her under Kbh.; Færøerne skal søges under T(horshavn), fra o. 1940 findes Færøerne sidst i hver årgang.
6. Tallene på elever og eksamensberettigede skoler er hentet fra H. A. Svanes artikel »Mellemskole« i Salmonsens Konversationsleksikon, 2. udg.
7. Søborg Skole findes fejlagtigt under København, mens Den Classenske Legatskole ligger i gruppen Øerne. — Eksemplerne er nævnt for at gøre opmærksom på, at der kan forekomme enkelte unøjagtigheder i ordningen af materialet, samt at ordningsprincipperne har varieret dels i opdelingen i grupper, dels i anbringelsen af Aa/Å, som ligger sidst i de ældste årgange (og naturligvis de nyere), men undervejs har fået lov at blive liggende på den gamle plads forrest i alfabetet.
8. De 9 skoler i 1920 var Falkonergården, Hellerupgård, J. Ingwersen og H. Ellbrecht, Ingrid Jespersen, Marie Kruse, Nørre Gymnasium, Rysensteen, N. Zahle og H. C. Ørstedesvej Pigeskele, hvoraf kun nr. 3–6 og 8 afholdt pigeskeleeksamen i 1932. Indberetningerne om pigeskeleeksamen 1940–54 findes iøvrigt i særskilt pakke. I henhold til Lov nr. 165 af 7. juni 1958 (gymnasieloven) § 23 kunne pigeskeleeksamen fortsat afholdes til udgangen af skoleåret 1963/64.
9. I Lov nr. 163 af 7. juni 1958 (folkeskeleloven) bestemtes i § 50, at 1. mellemskeleklasse sidste gang kunne oprettes ved begyndelsen af skoleåret 1958/59, mens de 1- og 2-årige kursusklasser i tilslutning til den 7-klasse

folkeskole med henblik på alm. forberedelseseksamen senest kunne oprettes i 1960/61.

10. Vil man undersøge alm. forberedelseseksamen, kan man næppe nøjes med de ialt 26 pakker indberetninger, men må tillige undersøge eksamenskommissionens protokoller, da op imod halvdelen af dimittenderne var privatister.
11. I 1973 udgav Københavns Stadsarkiv en registratur over sine skolearkiver, mens Landsarkivet for Sjælland m. v. i forbindelse med Skolehistorisk Udvalg udsendte to bind Forløbige Arkivregistraturer over skolehistorisk materiale i både gejstlige og verdslige arkiver.
12. Kirke- og Undervisningsministeriets arkiv og afleveringer fra Undervisningsministeriet frem til 1. dec. 1971 er registreret i C. Rise Hansen: Oversigt over Rigsarkivets nyere arkiver I, udg. af Rigsarkivet 1972 (Foreløbige arkivregistraturer, Ny serie nr. 4).